

Карпатська Русь

Karpatska Rus *Carpatho-Rus*

SECOND CLASS POSTAGE PAID AT YONKERS, NEW YORK AND OTHER MAILING ADDRESSES

Ч.19 ЮНКЕРС Н.Й. 16-ГО, СЕНТЯБРЯ 1994, YONKERS, N.Y. SEPTEMBER 16, 1994, VOL.LXVII, NO. 19

А М Е Р И К А

АТОМНИ ЕКСПЕРИМЕНТИ НА ЛЮДЯХ ЧИ ВИПАДКИ?

ВАШИНГТОН. - (З різних жерел). З виявлених документів урядових, виходить, же в 1965 р. американська Комісія Атомної Енергії доцільно спричинила атомний випадок на пустині в Неваді, з котрого радіоактивна хмара перейшла, меже іншим, над Лос-Анджелос. П'ять років скорше видано приказ, жеби військові літаки перелетіли через смугу, забруджену ракетом з нуклеарним двигателем, а пізніше поміряно ступень поразення перелітавших.

Деталі тих двох випадків одкрив конгресмен Едвард Меркей з Массачусетс, котрий подал, же експеримент на пустині заключался в тому, штобы допроводити до випадку атомної ракети і випаруваня в ланцюговій реакції значної часті ядерного ладунку. Уровень радіоактивної хмари, котра перелетіла понад Лос Анджелос і Паціфіком, был низкий, пониже уровня, котрий уважаєся за допустиму річну давку напромінюваня в цивільній промисловости.

Конгресмен Миркей уважат, же оба випадки, звязни з атомними ракетами, повинно ся уважати за експерименти на людях.

Р О С І Я

БІЛЬШЕ НАФТОВОЙ РОПИ З РОСИ

"Росія продаст на світових ринках около 95 милионов тон сирой нафтової ропи в будучом року", - поінформовала агенція «Interfax». Тото буде около 10 процент більше, як заплановано на тот рік, а около 20 процент більше як в 1993р. В 1993 р. Росія продала 80 мил. тон нафтової ропи (сирой), а уряд заповідал тогди, же в 1994 р. продаж зросне до 85-87 мил. тон. Натомість експорт рафінованих продуктів ропи нафтової не побільшится висше теперішнього уровня - около 30 мил. тон рочно.

РОСІЙСКА МАФІЯ ЗАГРОЖУЄ США

ДЖЕРЗИ СИТІ, Н.Д.Ж. - Штоденник "Нью Йорк Таймс" з 23-го серпця (августа) посвятив проблемі поширеня і небезпеки російської мафії на терені Нью Йорку

понад сторінку інформації. Сказано, што ФБІ постановило створити спеціальний відділ боротьби з російською мафією, котра веде активну діяльність з Брукліну, а саме з Брайтон Біч, де же найбільше приїзжих з Росії і інших колишніх республик СССР.

За інформаціями штоденника, от 1992 р. більше як 140,000 горожан з колишніх советских республик одвідує США рочно, в тому і велике число злочинців, котри приїздят на фальшиві папери. З більше як 5,000 груп гангстерів, што діют тепер в Росії, 29 діют в США, головню в Нью Йорку.

Останньо американська поліція ствердила, што на фальшиві папери до Нью Йорку приїхав один з провідників мафії Вячеслав Іванков, котрий відсидів там 14 років у в'язниці і дістався на волю в 1991 році. Він ест оден з найбільш небезпечної групи злочинців, котрих називають "злодій в законі". На світі е не більше як 800 подібних злочинців.

У К Р А І Н А

ВИЙДУТ НОВІ ЗАКОРДОННІ ПАШПОРТИ

КИІВ. - 21-го серпця (августа) начальник Управління пашпортної реєстраційної і еміграційної праці поінформовав, што за шість місяців того року 26,000 українских горожан виїхало на постійне проживаня до Ізраїля, США, Німеччини та інших країн. Дотепер в Україні отримало закордонні пашпорти 2 мил. горожан.

При кінці того рока розпочнеся видача закордонних пашпортів нового зразка. Документи, видані раніше, будут дійсними до завершення срока їх дії.

Г.УДОВЕНКО ЗА СПІВПРАЦЮ З РОСИЄЮ

КИІВ. - Тут у четвер, 1-го вересня, виконуючий обов'язки міністра закордонних справ України Генадій Удовенко провів пресову конференцію, што была присвячена українсько-російским відносинам.

За словами Удовенка, він підтримує відновленя економічних зв'язків з Росією

на взаємовигідних умовах. На думку міністра треба відкинути ідеологічні нашаруваня і будувати відносини між державами на рівних правах.

Теодор РУДАВСКИЙ.

МОЯ ПОДОРОЖ НА ЛЕМКОВИНУ

По двадцятьох трьох роках з того часу, коли я там побивав послідні раз, уплановал я поїхати одвідити наші сторони - зелены Карпати, а головне - одвідити треті Фестиваль у селі Зиндранова, устроений трудовим Комитетом, головою котрого ест Теодор Гоч.

15-го ионя о год 8:30 вечора польским самолетом з Ньюарку вилетів я до Варшавы. Прилетів о 11:15 ранком, а так сів я на другий самолет до Жешова, де на мене юж чекав мій двоюрідний брат Миколай Порада. Полет тривав лем 45 минут. По перебитю у Жешові два дни я і мій братнак поїхали автом до села Дальова, де же його син Иван. А в суботу, 25-го ионя ми поїхали на Фестиваль під назвом "Од Русаль до Яна" до села Зиндранова.

Якраз погода випала дуже а дуже гарна, де і зийшлася тоже гарна громада.

В суботу рано отбылося откритя нового Музею Жидівского. Професор Семан Олівер, котрий тепер ест професором в одному з коледжів Америки (те імя в селі Зелман звали), фінансово допоміг спорудити тот Музей.

По откритю Музею, о третій годині по полудни, началася Руссальна Програма. Перед концертом были представлені директоры ансамблів, Майор з міста Дукля і його заступця, воевода воеводства Короснянского і посол з Варшавы Владислав Врона, а также від Лемко-Союза член Центрального Комитету Т.Рудавский. Збогатило і то програму фестивалю, бо был присутним наш дуже добре знаний Петро Когутов зо Львова. Всім тим присутним было вручено "Диплом" от Комитету за участ в Святі "Русалья".

Ансамблі были так з далека, як з Тернополя, Золочева, зо Львова, зо Словакії, з Польщи. Зо Словакії был Цыганский Ансамбль Сьпіву і Танцю, а также Цыганска Капела з села Вільховец під назвом "Лемко Рома".

(Далій буде)

КОРОТКЕ ІСТОРИЧНЕ ОПИСАННЯ ЛЕМКІВСКОЙ РУСИ І РУСКИХ СЕЛ В ПОВІТАХ НОВО-ТОРГСКИМ І НОВО- САНЧІВСКИМ

Друга част допису Віктора Гладика (1873-1947), Коротке Історичне Описання Лемківської Русі і Руских Сел в Повітах Ново-Торгским і Ново-Санчівским, котрий был напечатаний в Юбілейным Альманаху О.Р.Б. 1900-1940, Philadelphia, 1939, на страницах 114-128 - приносить ряд історичних інформацій про декотры лемківскы села. Як пише сам автор, тот част допису є оперта головні на інформаціях, напечатаных в Шематизмі Апостольской Адміністрації Лемківщини на 1936 р. Мы дописати мусиме, што векша част тых історичных інформацій была через Віктора Гладика дослівні переписана зо споминаного Шематизму. Так ци інакше, ани Шематизм (хоц перепечатаний в Америці в 1970 році), ани згаданий допис не сут гнеска латво доступны - за то думаме, што вартат посвятити хвилю і перечытати вынятки з другой части допису Гладика. Памятати треба одначе, што Віктор Гладик не был професійным істориком, а керуючы ся патріотизмом і любовію до Лемків - деякы річы описувал так, як хотіл бы, штобы были описуваны.

Богдан ГОРБАЛЬ.

(...) ШЛЯХТОВА - едно зо старых, історичных сел на Лемківській Русі, гнеска остатне на заході. О тым селі споминат ся в грамоті (1391 р.), поставленої через польского короля Ягайле і його жену Ядвігу, краківскому єпископови Янови і його наслідникам, де бесідує ся, што єпископ в нагороду за заслуги для польского королевства дістає Шляхтову і інчы села.

Товды село Шляхтова називало ся Шляхтова Воля, але пізнійше зашмарено писаня Воля і так лишыла ся сама Шляхтова.

Зо Шляхтовом єпископ Ян дістал земли, належачы до королівского замку Плохе, який находил ся в ново-санчівским повіті, а крім того: Мушыну, місточко Мястків і тоты рускы села: Поворозник, Андріївка, Щавник, Ломница, Перунка, Угрин.

О рускости Шляхтовы і ей старожытности сьвідчыт названя річки, котра впливат до Дунайца. Зовут ей Рускым Потокком. Зас дорога, переходяча через село, а ведуча уж од давнійших часів зо сходу на південь і захід - має імено Руска Дорога.

Далій історичны записки вказуют, што в 15-м віку Шляхтова належала до якисого Томы з Навойовой (польске село при Рускій Королевій). В 1542 року Шляхтова належала до Акакія Йордана з Заклічына, але уж в 1581 році ей властителіом был Петро Навоевскій. В 1741 році Шляхтова належала до польского князя Павла Сангушко, а од 1828 рока стала ся власністю польской родини графів Стадніцкых з Навойовой.

В шляхтовській церкві находится

євангелія, в котрой написано є, што подарил ей шляхтовській церкві Акакія Йордан, в 1542 року. Тота записка потверджат, што церков існувала в селі уж 400 років тому.

Історичне досьліджуваня вказує, што інчы, сусідны села: Щавница, Коростенко і Новий Торг были колиси рускы, але ополячили ся. В Коростенку іщы тепер вказуют місце, де стояла руска церков, а в Щавниці лишыли ся названя "Попова Лука" і "Дякова Лука", што сьвідчыт про колишню приналежність тых місц до руского священника і дяка.

Шляхтова творила колиси єдну парохію зо селами: Біла Вода, Чорна Вода і Явіркі, але пізнійше розділено їх на дві парохії.

ЯВОРКИ, сусідне село Шляхтовы, правдоподобні приняло свое назване од яворового ліса, на зрубі котрого было оно побудоване. Села Біла Вода і Чорна Вода приняли свої названя од потоків - Білий Поток і Чорний Поток, перепливають через тоты села і впадают до Руского Потока.

Зрозумілым є, што історична приналежність Яворок, Білої Воды і Чорної Воды є така сама як і Шляхтовы. В Яворках, в 1798 році была вымурувана гарда церков, котра належала до парохі в Шляхтовій. В 1820 році в Яворках основано осібну парохію і до ньой прилучено Білу Воду і Чорну Воду.

Статистика вказує, што в 1935 році в Шляхтові жыло 672 Лемків-греко-католиків, 38 Поляків, 2 Евреїв. В Яворках - 617, в Білій Воді - 541, в Чорній Воді - 346, разом 1504 Лемків, 48 Поляків і 9 Евреїв.

НОВО-САНЧІВСКИЙ ПОВІТ

В Ново-Санчівским Деканаті находить ся 15 векшых сел, в котрых сут церкві і священники, 7 меншых сел з дочерними церквами і 2 малы села, де знаходять ся лем каплиці до богослуженія.

ВЕРХОМЛЯ ВЕЛИКА лежить на правым берегу Попраду, 20 кілометрів од колиси руского, а тепер ополяченого місточка Мушыны.

В грамоті, поставленої через краківского князя і єпископа Юрія Радвилова, з датою 3 серпня 1595 рока, бесідує ся, што тот Радвил оддал єден лан ґрунту на утриманя церкві в Верховли Великій, што сьвідчыт про існуваня ґын церкві уж під кінец шіснадцатого віка.

Населеніє Верховли з належучыма до ньой приселками чыслило в 1935 році: 2125 Лемків, 2 Поляків, 22 Евреїв. В селі вродил ся знаменитий лемківский писатель свящ. Владимир Хилак (Іероним-Аноним).

ВОЙКОВА лежить на самом гребеті Карпатских гір. Коло того села впливат потічок, якого жерело зовут "Жерелом

Тріох Королів".

Войковскы шолтисы мають ориґинал грамоты, датованої 3 жолтня 1595 рока, котру поставил краківский кардинал Радвил. Надал він Хомі Поворозницкому лан земли на шолтиство, а другій лан - на утриманя ліса, належучого до священника. Гнеска в Войковій жыє 393 Лемків і 18 Поляків.

ЖЕГЕСТІВ лежить на високом берегу, над ріком Попрад - оддалений пятнадцет кілометрів од судового місточка Мушыны.

Судячы з грамоты, поставленої в Жегестові, 25 червця 1525 рока, через краківского єпископа Франца Красінского - тот назначыл Гавриїла Юрашку зо села Андріївка - шолтисом в Жегестові і передал йому млын і тартак. В тот час, священник діставал од газдів по єдної колі вівса з каждой роли.

До Жегестова приналежить дочерна церков в недалеком Зубрику, котрий тіж лежить над Попрадом. Грамота краківского єпископа Андрія Требицкого з датою 4 квітня 1664 рока, бесідує, што греко-католицкому священникови в Зубрику належить ся "Кашаковска Роля" і є він тіж частинні освобожденый од податковых тягарів. З того выдно, што в Зубрику была колиси осібна парохія, котру пізнійше получено з Жегестовом.

В Жегестові находят ся мінеральны воды, котры однак, в звязку з добрі розбудованым і просперуючым лікуючым центром в Крениці - мало сут знаны і не користат ся з них.

В Жегестові мешкат 1020 Лемків-греко-католиків, 93 Поляків і Евреїв. В Зубрику є натомист 325 Лемків, 11 Поляків і 4 Евреїв. Парохом Жегестова є шыроко-знаний церківно-наридний писатель свящ. Роман Прислопскій, котрий написал медже інчыма книжочку «Примір латинизаторской гакаты на рубежах Галицкой Русі».

ЗЛОЦКЕ находить ся 3 кілометри на північ од Мушыны. До Злоцкого приналежат дос велики села Щавник і Ястрабик. Місцевы метрикальны записки доводять, што вшыткы три села існували уж на початку шіснадцетого віка. 26 липця 1575 рока, краківский єпископ Франц Красінскій выдал привилей Васькови Валахови на шолтиство в Щавнику.

Єпископ Петро Гембецкій оддал священникови Андріївки церківний ґрунт в Ястрабику, котрий утримували шолтисы: Кондрат, Іван і Михаїл, з том однак лем ціло, штобы ґрунт тот служыл ястрабским священникам.

Оддільна парохія в Ястрабику існувала до 1791 рока, а в Щавнику - до 1809. В Злоцкым мешкат 661 Лемко, в Щавнику - 664, в Ястрабику - 548; вшыткого разом 1873 Лемків, 14 Поляків, 14 Евреїв.

А.ТОРОНСКИЙ.

"РУСИНИ - ЛЕМКЫ"

(Продовження з ч.18 "КР")

VII

Вступім в хату Лемка-селянина і придивімся його родинному і побутовому життю. Хата Лемка низка, но чисто утримана, так чисто як то лем бути може в господарстві селянина. Там знайдемо при курні печы газдыню, котра крутиться около пеца абы мужа свого, дітий і челядку, повернувших з роботы, свіжым ідлом накормити. Если ест донька доросла, то и она матери допомагае. В літі переважно хаты позамыканы, бо всі идут в поле на роботы, лем в полудне газдыня вертат до хаты коровы доіти, а перед вечером сама борше всіх иде до дому абы з готовою вечерею привитати пізно повертаючого мужа з дітми і челядкою. Ест обычай у Лемків в літі на поле до роботы за все чисто убранным выйти. Обычай тот паробкы і дівкы все дотримуют. В зимі газдыня з доньками і меншыми дітми в хаті сидит, разом прядут, співають і говорят та приповідкы собі оповідают. Газда і синове на боіску ціпами молотят, і лем в вечер з женщинами бесідууют.

В родинному колі Лемка щастя і любов. Газда - отец родины - правит всім з любовью і в мирі. І він на правду щасливий, понеже мае вірну жену, щирю і добру, діти послушны, і щасливы, бо мают доброго отца і добру матір. То не значыт, же взагалі нема недобрых людей, сут злы мужы, якы подозревають свої жены і робят им прикрости, сут і діти непослушны, але то лем виняток і то дуже рідкый. Но переважно родичы виховуют свої діти в правді, в вірі, в богобоязни, учат їх доброму, церковным правилам жытя, і таке вихованя добрий плід приносит. Дівчина, вихована от молодости в честности і вірі, буде потім вірною женою. Велике нещастя дівці і ей родичам, котра дала себе звести і родила без мужа.

Чим більше діти підрастают, тим більше радости родичам, помагают робити в полі, пасти худобу, в разі потреби послати до духовного отца, заступити газду в часі хворобы. Газда, котрый мае дорослого сына навет в самы жнива може піти на ярмарок, а як позволит час, то і сына бере, абы навчыты торгувати.

Доросла донька помагат газдыні в домашні роботі при печы, е з кым ити до міста, а в потребі і саму за справунками на торг післати. Даст Бог радост, е з кым поділити ся, а в разі смутку е кому потішити. Прийдут Різдяні свята - мило сісти родинною при восковой свічці до святой вечери за стіл, сіном і плахтою покритым, чим лем одному або удвох. Прийде Великдень, газдыня крутиться коло Паскы та веселым оком кличе свою доньку і гварит: "От видиш, моя дівонько, за жытя моих родичей, мы такы паскы пекли. Потім, як я отдалася, то для нас двое не треба было так великой, но тепер Бог спомог мене на таку паску, яка была у моей матери. Так, дівонько моя, и тебе тиж Господь вспоможе, лем будь добра", - і прослезится от радости при тих словах.

На Великден иде газда з газдыньом і дітми до церкви. Бере паску на плечы, кошик - на руку, а жена і діти помагают ставити паску до свячыня в ряд з другыма. На службу идут до церкви, лем одно остае при пасці коло церкви. По службі Божі виходят всі і ждут освячыня своеі паскы. По освячынню вертают до хаты в тім самім порядку. В хаті ціла родина сідае за стіл. Отец крае паску і освячене, всі здоровлятыся і тут уже радіст надзвычайна.

Николи так не змішується радіст і туга, як при весілю. То прекрасне пережитя доброго і важного. Всі веселятыся, радосны пісні і танці, але і смутне прощаніе з добрым отцем і ніжною матерю, та дівочтвом. Выйти замуж богато чим скорше хоче, но прийде час вінчаня - якось смутно - серце полюбило, но от отца і матери отлучити ся годі. Мы вже познали в декотрых піснях змішаня радости і смутку. Так само и в весільному обряді то прокляється. Донці годі от матери отлучитися, матери годі доньку з дому дати. Вже были спросины, вже отец і матери на слово пристали, дівчына згідна, а приходят руковины, в назначеный ден темної ночи приїзджают на конях сватове - отец дівці витае їх, а она з тугы за домом, сховалась до коморы. Сватове показали пропускное письмо, сіли за стол, виняли свою палонку, но істи і пити не можут, бо ніт чада, за котрым они прийшли. Старший сват просит отца показати чадо, - но годі, довго-довго треба просити закым чадо выйде і стыдливо за стол сяде.

Прийшло весіля, дівця уже вінец на голову взяла, стала кланяти ся і о благословеніе просити, уже і танцювали, чути свашок. Иде молодой і знова дівцію огортае жаль. Она ховаеся, двери в хаті заперае і довго повинны свашкы співати:

Пусте же нас, пусте,
Або нам отворте
Тоты воротонька,
Што за ними Марусенька.

Отец уже согласився двери отворити, а ще дівця просит:

Ей, татоньку, душенько,
Заперай воротонька.

Войшли в хату і починається весіля.

Идут до церкви, берут шлюб і вертают, і дівця, хотяй вінчана, ще раз утікае до матери, ховаеся у неі і лем по довгим прошині виходит.

Трогательный обряд прощаня молодежи з родичами і домом. Перед кінцем весіля з дому молодого высылают дружбу з другыма родичами за родичами і приятелями невісты. Они приходят (таки послы зовутся придаными). Молодиця выбігла на встрічу своей матери і сідае коло неі за столом, опустивши сумно голову. Потрібно было бы собрати всі пісні і обряды, описати весіля у Лемків по приміру І.І.Лозинского. Они дали бы

вірный взгляд на родинне житя Лемків, их чувства і особливости. Не маю можливости цілого весільного обряда описати, навет важнійших моментів виділити, бо то бы за далеко провадило, і минуло ся бы с цілю лем загальне понятіе о житю Лемків читателям дати. Одну особливост не можу опустити.

У Русинів, як в Галичынї, так і на Україні, ест звычай при весілю ручникы употребляти, на котры молодиця сама повинна напярсти. Такый звычай і у Лемків. То коли молодого зо свашками вже пустят в дім молодиці, коли вже і молодиця до них выйде, - співають свашкы:

Лісами ми ишли,
Росичка на нас впала,
Сукничкы замачала:
Треба дати ручничкы
Отерати сукничкы.

Домовы отспівуют:

Ей бо наша Марися завчасу лігала.
Позенько вставала,
На ручничкы не напярла.

Свашкы отповідают:

Ей бо наша Марися
Раненько вставала,
Позенько лігала,
На ручничкы нам напярла.

Молодиця потім дае всім ручничкы. На ручничку молоді при присязі клячут, а потім свашка ручник той возме и дружку ним легко через рамя ударит, штобы борзо і она так присягала". Весіля у Лемків повинно- як в піснях співаеся: "В суботу вечером начинатися и до середы продолжатися". Того дотримуют до днес, але не все. Не завжды оно в суботу почынае ся і не все до середы продовжае ся. У богатых часом цілый тыжден, а часом і довше веселятыся.

VIII

Ще о деяких обычаях народа кілька слів. Загальных народных игр, кромі гагалівкы у Лемків нема. Гагалівка і череги народныма играми называе лем по той причині, што в них вся молодеж сельска бере участ та піснею народною историчною "Іде, іде Зельман" супроводжуе. Игры тоты і пісня Лемкам мало відомы. Можливо, што вони мают якуси историчну причину, а може і ніт. Игры тоты у Русинів (на долах особливо) на Великден по селах практыкуют, а часом і жытелі міста приглядаются. Лемкы першыи ден Великодных Свят тихо і спокійно обходят, навет без гостин, лем в родинному колі. "В тот ден вшыткы спочывають, і я хочю спокій матери", - каже Лемко. На другий і третий ден Великодных Свят вже веселіше в селі. Идут одни до других на гостину, даруют собі писанкы, співають, обливаются водою, часом навет на силу на ріку ведут і купають. В другы свята игор нема.

Весело празднуют Лемкы праздники храмів, так як і всі Русины.

Перед праздником звичайно иде "просатар" до родичів і знайомих на иншы села и просит на праздник. Гости, прошены и непрошены, приходят в ден праздника до церкви, присутствуют на Богослужиню, а по службі Божі берут их родина або знайомы до себе на гостину. Прошены конечно повинны ити на гостину, другы (кед их не возьме даякий родич або знайомий) по Службі Божі до дому вертают.

Коли праздник, то пісні по цілому селі чути. Лемкам, як майже всім Русинам, природно, што они кус випили, то не б'ються, не сваряться, лем што силы співають. Праздник без палюнки не обходится. У Лемків затрималась гостинність, Русинам здавна притаманна. Господар не отпустит скоро своих гостей, а затримає на "попраздничне" на другий, а то и на третій ден. Выпившы ще на здоровля господаря і гостей по чарці, отходят гості співаючы до дому. Додати треба, што звичайно лем газда і газдыня так довго празднуют, паробкы і дівкы, если идут на гостину, то того самого дня або найдалше на другый ден рано вертают. Як ще донька з мамою і отцем, то разом вертают.

Женщины старшы -на праздник одівають на голову червены хусткы. На праздник і другы велики свята буває в селі музыка. В танцях участвуют паробкы і дівкы. Старшы лем приходят абы подивитися, як их діти забавляються. Музыка складається з двох гудаків (т.е. музикантів) на гусях і одного на басах. Сут в селах і свои музиканты, але найбільше цыганы грают. Лемкы танцюют козака, коломийку, польку, штейнира, мадяра, но народным танцем ест т.зв. "обертанок". Він дуже легкий: иде пара за парою, стают при музиці. Паробок співає пісню, а потім пары обертаяутся на місцы в один і другий бок.

Музык у Лемків далеко менше, чым на долах і всі они звикли дозволу священника просити. В деяких селах одна музыка на рік або два буває.

Весело Лемкы обходят крестины. Особлива радост Лемка при народжені першой дитини, і если то хлопец. Неблагословенством Божым рахуется, коли дітей ніт. Богатши на крестини і музику берут, што бы радост була векша, але то лем рідкий случай. Понеже на крестини кумы і родина запрошены. На крестинах при столі складают кумы дары на дитину. Дяк, яко найстарший меже нема і до того письменний, положит кавалец хліба на тарілку, встане і зачне говорити: "Чесны люди, дал Бог нашому пану господареву дитя. Окрестилизме го як закон наш каже. Еднак, оно наче и убоге пришло на тот світ. Будте ласкавы де-што зложыти для него, як хто може - по дукату, по два". Тарілка иде по всіх кумах і всі кладут грошы. Коли уже всі положыли, возьме дяк тарілку, закличе господаря і висипле йому гроши і хліб в капелюх, промовляючы до него кілька слів, за што господар благодарит. Потім должен каждый кум і кума выпити чарку

горілки на здоровля матери родившой, при тому кажучы: "Боже, дай здоровля" і в випорожнену чарку або на стол зас грошы кладут.

"Положниця", т.е. родивша, повинна бы пити за кажым кумом. Но она лем одну або дві чаркы вип"е, а дальше выручає родичка або баба. Велике нещастя, кара Божа для Лемка, як нежыва дитина родится. То плач і наріканя в цілій родині.

Виділизме Лемка щасливим, приглянули ся до обычаів, в котрых він душевно выражат свои чувства і благодарит Бога за його благодати. Треба нам ще зайти в хату Лемка, коли в неі нещастя, біда, жаль і туга, заглянути в душу його, як она откликаєся в нужді і смутку, як пережыває, коли з наймилійшим треба на завжды попрощати ся.

В жыттю людини богато радости, але не менше і смутку. Радіст скоро минат разом з впечатлінями. Від смутку впечатліня сильнійши і довше тривають. Часом туга з радостью змішана, часом в жалю і нещастю луч надії на лучшую будучност блисне. Но ест смуток, ест і горе сердца, котры николи з радостью не змішають ся, котрых надія не окружає. Ест то нещаслива година, коли супруг з супругою, коли отец з дитиною, діти з отцем або ніжною матірью, брат з братом або сестра з сестрою на завжды прощаються. "Боже, не дай той години дожыти", - кажут люди. Але як иначе може быти? З радостью нас повитали на тому світі, з плачем і смутком нам остатне дадут лілування. Тому не дивно, што каждый нарід, незалежно от ступеня образования, мае свої обычаї, якыма свою печаль при похороні дорогого родича або друга выражат. Йому лекше стане на сердца, коли свою печаль показати може.

І Лемкы маот свої обычаї при похороні усопшых. Особливо трогательным е прощаніє жены з мужем, дітей з родычами і родычів з дітьми. Женщины знимают коралі з шиі, перевісивши плахту через голову, идут за трумною, голосно оплакуючы умершого. Мужчыни не плачут, но глубоко печаль сердца в собі тлумят. Як вже сказано, з рідними своїми якнайчестнійше послідну честь отдают. Як лем обставини позваляють, поминкы по умершых зараз по похоронах, на третій ден, през тижден, за рік, котры обідом зовутся.

По службі Божій і по парастасі присутны в церкви идут в хату усопшого на обід, де по звичаям і священник мае бути присутним. До обіду сідают перше мужчыни, коли они закінчыли, - сідают женщины і лем після них - родина. Перед обідом і по обіді - молитва за усопшого.

На столі горит воскова свіча, в хлібі запята. Восковою свічою начертаний крест на столі довго ще припоминає поминкы. За малими дітьми поминок не бува. Біднійши, котри не в змозі зараз по похороні поминок справити, обмежуют ся "погребинами", т.е. людей, присутних в церкви, на малу гостину за их послугу, зроблену усопшому, просят.

Споминали мы о вечерницах, Русинам свойственних всяди. Кілька слів сказати о них буде не лишнім. Треба знати, што на них дієся. На вечерниці сходяться в одну хату з куделями дівчата і паробкы, а часом і замужны з близших хат. З цілого села в одну хату сойтися неможливо, бо в горах села долгіі на четверт, на пів, а то і на цілу милю. Зібравшыся разом, говорят, співають, оповідают сказки, приповідки: то о трох братах - двох мудрых, а одном глупом; то о бідной доброй дівчині і злой богатой; знова об Івані і жиді, - як перший другого все вимудрувал, та інши, подібны Русинам всім свойственны. Старши оповідают про минувши времена, як то за их часів было, якый то мудрий дяк был, хто там, а там був господарем яка кому пригода сталась; як то раз медвід лісами зашов і вола роздер; як то за их батьків і дідів було, як вони стари були; якый то колись славный югас був, што одразу двох волків піймав і не лем же им овец не дал, но им пащекы пороздерал; як то пастухи бавилися в короля. Одного осудили на смерт под шибеницю. В тот час налетіли волкы на худобу і они пішли их отганяти, а засуджений задушився. А то були не волкы, лем чорты в волчом виді. І виходит мораль: "Так не треба николи з Богом жартувати".

Оповідают також про Татар, про их набігы, як то они рабували, розбивали, людей з собою брали. Як то перед ними люди ховалися по лісах. Як то одного разу всі люди з села перед Татарами до ліса втікли, до глубокого потока, а то було перед самими Великодними святами. Треба було паску святити. Так Пан-Отец (а то був дуже старий чоловік) освятил воду в жерелі, в лісі, і тою водою освятил всім паску. Тому тота студня до гнес называтся Свята Вода. Оповідают і о історичних событиях з часів конфедераций, о чом свідчат такы памятники як копці і роси.

Урлюпники і выслужены воины оповідают о тім, што виділи в чужых краях - о чужых народах, их бесіді, о великих містах. Одним словом, вечерници сут сходбища, на котрых молодеж богато научится. Пянства там не буває. Коли на сходбищи штоси в злом намірі робится, то може трафитися дуже рідко і виключене з загального правила.

IX

Були мы з Лемком в його родині, приглянулись мы його родинному жыттю, подивимось ще раз на нього в громадскім жыттю, його активніст та відношеня до громады.

До громады приходят лем газды і радятся по загальным справам цілої громады. Там радятся, як ту чи іншу повинніст громадску виконати, як ту чи іншу корист громаді принести, як і коли податок складати, як складку на загальны громадскы потребы меже поодиноких газдів розділити. На таку раду повинен каждый газда прийти і брати активну участ. Другым ест так званий "суд громадский", котрий засідає, як хто кому штоси противправне зробит. В тім випадку не каждый газда ити мусит, лем хто хоче і мае час.

(Далій буде)

ШТО ТРАПИЛО РУСИНІВ ПОЧАТКОМ ТОГО ВІКА?

Газета «РУСИН», печатана медже роками 1910-1916 в містах: Philadelphia, PA і Pittsburg, PA, через греко-католицьких священників Івана Ганюлю і Валентина Горзо (оба походили з південної країни Карпат) - помістила в третім номері (Thursday, July 14) з 1910 рока допис «Школа. Нашы недостатки». Гнеска вартат припоминати хоц част того допису.

"Гев припомнине еден найголовнійший недостаток, а то, што нарид не зна свій руский язык. Русином е, Русином пише, а не зна по руски чытати, писати, бесідувати. І то не лем простий нарид, але і інтелігенция, так сьвітска, як і духівна.

Тото, што Русины не знають по руски бесідувати, писати і чытати - то не треба доводити. Сьвітска інтелігенция в краю - гев правдиві такой не е, бо старокраева

інтелігенция е цілковито обернена на Мадярів. На цілых Уграх ледво бы человек нашол пару сьвітських панів, котры свое вірні тримають. Священство тіж цілковито змадярчене і хоц декотры знають хоц-што по руски речы, то і так вшыткы по мадярски думают, по мадярски пишут і по мадярски медже собом бесідуєт. До того мож найти - і то не одного, цы двох священників, котры по руски ни слова речы не знають.

Векшіст народу е обернена на Словаків і то так в старым краю як гев в Америці. В Соединеню мало хто одберат руску газету, а вшыткы лем руско-словенску просят - котра правдиві не е ани руска, ани словацка. З той газеты вчат ся рускости і так тратит ся і тото, што іщы з доміо принесли.

Крім того, гев в Америці бесіда нашого человека змішана е з англійском мовом. Во фабриці занятый Русин так бесідує: "Коли положыт крен трі сіли, як

запер до желізной кросли, як сіль пішол та мене подторгло - потім ріпсовал-ем, бо я бю ріпсы - то кладе ся на трокі, далій ріпсую фремы, фітує, дам больцы, заклучу і мам зароблене 35 центів. Забю 16 ріпсів і як сфітує, мам 40 центів, разом - 75. Кед крен подає посты, то на карох ріпсуют, носят дейі, фітуєт, положат сайты, дадут конеры, поріпсуют, кладе на колеса, трокі, потім іде до машиншпы, дає ся пайпы, што брікіє, штім пуцат, затым выпентуют, вытягне фрейт і шыкуєт компаням".

Так то бесідує еден наш робітник - Русин. Подібні бесідуєт майнеры. \$100.00 хотів-ем дати тому родженому Русинowi з-под Бескида, котрий найде в тым руский язык. Смутне то е і правдиві за то, не против якисой там «українской параної» войовати бы нам треба - але радше вчыти Русина по руски - і то докладні по руски - чытати, писати і бесідувати".

ВАЖНА ИНФОРМАЦИЯ ПРО ТАЛЕРГОФСКУ МОГИЛУ

Линд, дня 17-го октября 1972

Дорогий Николай Цисляк!

По старому звичаю сердечно Тебе поздоровляю. Нарешті пришов для мене самого и для Тебе, Николаю, довгожданний час, што я можу сміло говорити правду в справі той братской могилы Талергофцев у ФЕЛЬДКИРХЕН, коло Грацу.

Я хочу найперше Тебе, Николаю, повідомити, а то для того, бо уважаю, што Ты правильно думав, што я можу правдиво провірити тоту важну справу. Може Тобі відомо, што з редакції "К.Р." было написано дня 13-го сентября 1972 р. письмо до мене в той справі. Вчера, т.е. в понеділок 16-го октября, раненько о пів до шестой години, я поїхав до Грацу. Были поїздовы перепоны, так што до Грацу я доїхал о год. 11-ой перед полуднем.

Вам треба знати, што Фельдкирхен находитьсч 7 километров за Грацом, при головній дорозі, што провадит до Триесту. Поїзд з Грацу не стає у Фельдкирхен, там нее пристанку. Там ест крыжівка, от головной дороги, котра провадит просто коло могилы Талергофцев до самого Талергофа, што находитьсч кілька километров одтамаль.

Я остался у Фельдкирхен и там от головной дороги около 150 метрів, я здалека увиділ капличку при дорозі с трираменним крестиком на дашку, так само, як тут в газеті "К.Р." показує. Величезна охота мене огорнула видіти каплицю в середині. Коло той каплиці ест здавна великий цминтар цивільный, обведений муром так, што капличка належит до цминтаря. Было коло полудня и брама была заперта, бо грабарь пішов домів на обід. Я його нашов. Його жена мені тоже подала обід і шклянку вина. Той вартовый отнісся до мене доброжелательно. Он всьо знає про

могилу, бо довгы рокы вартує коло цминтаря и коло церкви. Йому 70 років. Священника дома не было, бо гдесы поїхал. В него ест памятна книжка померших Талергофцев. По обіді зараз ми пішли на цминтар, але перед тим я сам всьо обізрів.

Тота капличка Талергофцев ест цілком маленька, не так красива як выгядат на газеті. Всего буде высока на яких 4 метры, округла будовка. Віконце замураване. З горы до половины кругом зароснено деревяным овитьом. В середині тоже округло, ширина (диаметр) яких 3 до 4 метры. На середині стоить бетоновый постумент високий на 1 метр, зрыхтованный певно на вічний огонь. Коло того круглого постументу приложеный великий вінец. Видно, што был давно положеный, бо всьо засохло.

На день 1-го ноября (День Всіх Святых) отверають дверці каплички, то стары Австрияки и жены заходят до середины и ставлят свічки за померших. В сердині ест чисто. Я спросив: "Кто робит порядок?" Вартовый одповіл, же він сам, бо часто пташина забруждає, а же то ест міжнародна робота - обслуга, то за то не платитсч. На мой вопрос, чом тота каплиця не ест в Талергофі, отповів, што было заплановано в Талергофі зробити аеродром, то всі бараки усунули, а також усунули цминтар Талергофцев. Гробы высували машинами, а кости рук, ног и голов ексгумували и все перевезли до Фелькирхен на місцевый цминтар, где выбрали велику округлу яму, и тут всі кости зложили и загребали. Потом на том місци поставлено тоту каплицю, як видно в газеті "К.Р." То было в 1936 р.

На каплиці нее ниякого напису, лем в середині довкола на мурі ест написано великимы буквами червеном фарбом потрясаючы слова на німецком языку:

Ferne der Heimat Gestorben im Lager Thalerhof, Ruhen hier 1,767 Manner, Frauen und Kinder aus Ostgalizien und der Bukowina als Opfer des Weltkrieges.

Штобы ліпше порозуміти тому, кто не

знає німецкого языка, то я хочу тото переложити:

"Далеко от Батьковщины померлы в лагері Талергоф, спочивають тут 1767 мужчин, женщин и дітей зо Східной Галичины и Буковины, як жертвы світовой войны".

Дорогий Николай! Плакати хочеся, як наш народ житьом заплатил за то, што он был Русский. Передай тото письмо до редакції и поздоров всіх от мене. Пересылаю подорожний квиток, як доказательство, што я был видіти могилу Талергофцев. Думаю ище поїхати на другий рік до Фельдкирхен, там можна буде сфотографувати капличку, но и можна бы списати имене з книжки померших Талергофцев, але то треба збавити яких два дны, а я там не мам никого знакомого.

За мою подорож до Грацу и кошт з тым звязанный я не вимагаю нич от редакції. Если хочете, то зарахуйте грошы на пресс-фонд газеты "К.Р."

Николай Похна.

Братска могила Талергофців в Фельдкірхен, 1976 р.